

Assyrier eller syrianer?

Om fotboll, identitet och kyrkohistoria

Martin Berntson, fil.dr i religionsvetenskap

Hösten 2002 kvalade Södertäljelaget Syrianska FC till Superettan, den näst högsta divisionen i svensk elitfotboll. Under säsongens gång hade det spekulerats om att laget i kvalet kanske skulle komma att möta den något mer framgångsrika lokalkonkurrenten Assyriska FF, som en kort tid såg ut att behöva kvala för att klara sig kvar i Superettan. Nu blev det inget möte lagen emellan, vilket vissa personer troligen var mycket tacksamma för, inte minst polisen, eftersom ett derby mellan Syrianska FC och Assyriska FF skulle innebära vad man brukar kalla en ”högriskmatch”, där risken för slagsmål och upplopp anses vara högre än vid vanliga fotbollsmatcher.

Orsaken till att en match mellan dessa två lag skulle väcka så heta känslor är det faktum att det under mer än trettio års tid i Sverige har förts en diskussion mellan de två grupperingarna ”assyrier” och ”syrianer”, en diskussion rörande gränsdragningar, som tidvis varit högst livlig och stundtals närmast infekterad. Mer än en gång har diskussionerna – som handlar om vilket som är det mest adekvata namnet på i grund och botten samma folkgrupp – övergått i våldshandlingar. För att förstå denna konflikt måste vi först och främst göra klart för oss skillnaderna mellan ett antal kristna minoriteter och deras kyrkor i Mellanöstern. För att kunna skilja på dem måste vi även uppmärksamma delar av detta områdes händelserika kyrkohistoria.

Väst- och östsyrier

Under de första århundradena efter vår tideräknings början levde syrisktalande kristna över ett relativt vidsträckt område i Mellanöstern, från Medelhavets kust i väst till den persiska gränsen i öst. Ett gemensamt centrum utgjordes av staden Edessa (som idag heter Urfa) i dagens Turkiet. Samtidigt fanns vissa kulturella, dialektala och politiska skillnader mellan de östliga syrierna, vars huvudort fanns i staden Seleukia-Ktesifon, som låg belägen vid floden Tigris i dagens Irak (32 kilometer söder om Bagdad),

och de västliga syrierna, vilkas centralort var Antiokia (som idag heter Antakya) i dagens sydvästra Turkiet.

Under fornkyrklig tid kom det att ske en kyrklig splittring mellan öst- och västsyrierna, där besluten vid de två allmänna kyrkomötena i Efesos 431 och Kalcedon 451 utgör brytningspunkter.

Vid kyrkomötet i Efesos 431 fördömdes teologen Nestorios, som vägrade att kalla jungfru Maria för ”gudaföderska”. Orsaken till denna vägran var att Nestorios var mån om att skilja mellan Jesu mänskliga och gudomliga natur. Denna relativt strikta så kallade ”tvånaturslära” innebar enligt Nestorios att Maria endast födde Jesu mänskliga natur och således inte kunde vara ”gudaföderska” (utan endast ”Kristusföderska”). Denna enligt kyrkomötet i Efesos kätterska lära antogs som officiell dogm år 486 av de östliga syrierna, vilket har medfört att östsyrierna har kallats ”nestorianer”, vilket är en beteckning som gruppen idag själv tar avstånd från. Gruppen kallar sig sedan 1500-talet officiellt för ”assyrier”, och deras formella namn är *Österns heliga apostoliska och katolska assyriska kyrka* (som kan förkortas ”östsyrisk/assyrisk kyrkan”).

Tjugo år efter mötet i Efesos inföll ett nytt kyrkomöte, i Kalcedon år 451, där det beslöts (delvis i enlighet med Nestorios resonemang fast på ett inte lika tillspetsat sätt) att Kristus hade två naturer, varav en var gudomlig och en mänsklig. Detta beslut kom att motarbetas på olika håll (bland annat som ett led i ett avståndstagande till den kyrkliga centralmakten i Konstantinopel), inte minst bland flera västsyriskiska grupper. De västsyriskiska grupper som tog avstånd från kyrkomötet i Kalcedon och istället betonade en ennaturslära (som ibland kallas ”monofysitism”) kom under 500-talet att organiseras till en självständig kyrkobilddning av biskopen Jakobos Baradaïos, som brukar anses vara organisatören bakom den *syrisk-ortodoxa kyrkan*, vars trosutövare därför ibland kallas ”jakobiter”.

Vi får alltså skilja mellan den *syrisk-ortodoxa kyrkan*, som bejakade en ennaturslära och ibland kallas ”jakobitisk” och *Österns heliga apostoliska och katolska assyriska kyrka*, som bejakade en relativt strikt tvånaturslära och ibland kallas ”nestorianisk”. För att komplicera saken ytterligare kan nämnas att det från både den östsyrisk/assyrisk kyrkan och den syrisk-ortodoxa kyrkan har avsöndrats fraktioner som anslutit sig till den romersk-katolska kyrkan. Det finns således en grupp syrisk- samt en grupp östsyrisk katoliker (de senare går under namnet ”kaldéer”).

Assyrianismen

De syriska kyrkobilddningarna kom att gå starkt tillbaka under medeltiden, inte minst genom mongolernas härjningar under slutet av 1300-talet. Den grupp som kom att lida allra mest var den östsyrisk/assyrisk kyrkan, vars trosutövare flydde till Anatoliens bergstrakter, där de kom att leva mer eller mindre bortglömda av omvärlden.

Under 1700-talet kom den östsyrisk/assyrisk gruppen att ”återupptäckas” av västeuropéerna i samband med de arkeologiska utgrävningarna av de gamla städerna Assur och Nineve. Vid samma tid kom ett antal västerländska missionärer att börja verka bland grupperna. Vad som nu skedde var att västeuropéerna successivt började intressera östsyrierna/assyrierna, som ansågs vara ättlingar till det gamla storriket Assyriens folk, för deras förkristna förflutna. Det väcktes även en dröm om att på sikt skapa en kristen stat i Mellanöstern med namnet ”Assyrien”. Denna både kulturella och politiska rörelse, som kallas *assyrianism*, inbegrep även en strävan efter att ena de olika syriska kyrkorna till en. Följden blev att det även gjordes försök att implementera assyrianismen bland den syrisk-ortodoxa (jakobitiska) gruppen. Inom denna grupp kom flera personer att nappa på idén, som också växte sig starkare i takt med att gruppens minoritetssituation under 1800- och början av 1900-talet blev allt kärvare, inte minst vad gällde relationen till Turkiet. Det förtryck som de kristna syrierna blev utsatta för nådde sin kulmen under ”Svärdets år” 1915 då omkring en miljon kristna armenier och syrier massakrerades av turkarna. Förföljelsen ledde till att alltfler syrisk-ortodoxa kom att engagera sig i assyrianismen.

Även om assyrianismen i grund och botten var en sekulär och tidvis politisk rörelse, fanns det inom den östsyrisk/assyrisk kyrkan inget större motstånd mot den. Däremot kom den syrisk-ortodoxa kyrkans biskopar och prästerskap tidigt att ta avstånd från assyrianismen, vilket främst hade tre orsaker. För det första ansåg man att de syrisk-ortodoxas identitet skulle baseras på kyrkan och dess tradition och inte på sekulära stormaktsdrömmar. För det andra associerade man begreppet ”assyrier” med östsyrisk/assyrisk kyrkan, som traditionellt – genom kopplingen till Nestorios – betraktats som en kättersk kyrkobilddning. För det tredje var (och är) man rädd för att lokala muslimska makthavare skall känna sig hotade av en nationalistisk politisk strävan inom den kristna minoritetsgruppen.

Grupperna kommer till Sverige

De första östsyriska/assyriska och syrisk-ortodoxa flyktingarna kom till Sverige 1967. Svenska myndigheter var då inte medvetna om heterogeniteten bland dessa flyktingar och sammanförde samtliga under beteckningen ”assyrier”. Man kände inte till att östsyrier/assyrier och syrisk-ortodoxa tillhörde olika religiösa grupper samt att endast en del av de syrisk-ortodoxa accepterade beteckningen ”assyrier”.

Från kyrkans sida, både i Sverige och från patriarkatet i Damaskus, reagerade man på att många av de svenska syrisk-ortodoxa trosutövarna kallade sig ”assyrier” och var aktiva i de svenska sekulära assyriska föreningar som bildades i början av 1970-talet. Man fick även svenska myndigheter att uppmärksamma att det fanns problem med att använda beteckningen ”assyrier” om de syrisk-ortodoxa. Svenska myndigheter fann – i samråd med kyrkan – en lösning genom att införa det alternativa begreppet ”syrianer” som beteckning på gruppen. Detta var en översättning av ordet *suryoyo*, som var en beteckning som även assyrierna använde sig av. Ordet borde egentligen ha översatts ”syrier”, men då detta namn ansågs föra tankarna till den moderna och arabiskdominerade republiken Syrien, konstruerade man termen ”syrian”. Användandet av denna beteckning kan ses som ett avståndstagande till assyrianismen. År 1978 bildades Syrianska riksförbundet, som ett svar på Assyriska riksförbundet som hade bildats året innan.

Inom det Syrianska riksförbundet kom även en alternativ rörelse att blomstra, nämligen *syrianismen*. Istället för att uppmärksamma storriket Assyrien lyfter man här istället fram ett släktskap med den gamla arameiska kulturen och med storriket Aram (som gick under på 700-talet före vår tideräknings början). Detta släktskap har främst baserats på det faktum att det syriska språket hör till den arameiska språkfamiljen. Även om prästerskapet var kritiskt mot att ersätta den kyrkliga identiteten med en sekulär identitet byggd på identifikationen med det gamla arameiska folket, var man dock mer positivt inställd till Syrianska riksförbundet än till Assyriska riksförbundet.

Situationen kom dock att spetsas till ytterligare vid slutet av 1980-talet då Mar Julius Abdullah Gello Shabo tillträdde som syrisk-ortodox ärkebiskop i Södertälje. Han har kommit att driva en linje som gått ut på att behandla medlemmarna lika, oavsett deras engagemang i profana

organisationer. Denna hållning manifesterades bland annat genom att han prästvigde några medlemmar av den assyriska gruppen, vilket blev en utlösande faktor till en strid från flera grupperingars sida mot ärkebiskopen. Denna strid nådde en kulmen i maj 1990 då en anlagd brand bröt ut i ärkebiskopens bostad. Han var då sedan en tid utestängd från vissa kyrkor där ledarskapet inte uppskattade hans öppenhet gentemot den assyriska gruppen. För att åtminstone temporärt lösa konflikten fick patriarken i Damaskus gripa in och medla, vilket fick som följd att de församlingar som ogillade ärkebiskopens hållning fick bli direkt underställda patriarken. Idag står de flesta syrisk-ortodoxa församlingar alltså under ärkebiskopen och ärkestiftet, medan ett mindre antal församlingar är underställda det år 1996 upprättade Syrisk-ortodoxa patriarkaliska ställföreträdarskapet i Sverige.

Under de senaste åren har det blivit vanligt att man från syrisk-ortodox håll har liknat konflikten vid en politisk debatt mellan olika partier, vilka i botten tillhör samma folk. Flera syrisk-ortodoxa har även kommit att använda sig av en så kallad "slash-identitet", som inneburit att man sätter ett *slash (/)* mellan orden och betecknar sig som assyrier/syrianer.

Likväl är konflikten knappast löst och ännu råder delade meningar mellan de två falangerna om vilken beteckning gruppen bör ha. Medan företrädare för syrianerna hävdar att assyrianismen är en anakronism utan bevisbar koppling till förkristen tid och därtill är kyrkofientlig och politisk, framhåller företrädare för assyrianismen att begreppet "syrian" endast är 25 år gammalt och att det utöver språket inte finns några linjer till den arameiska kulturen samt att den syrianska-aramaiska rörelsen bara plagierar assyrianismen.

Vem har rätt?

Vilken är då den mest adekvata beteckningen på gruppen? Är de ättlingar till de gamla assyrierna eller till de gamla araméerna? Under årens lopp har ett flertal böcker skrivits, utredningar genomförts och ställningstaganden gjorts, utan att någon egentlig konsensus har nåtts.

År 1982 genomförde språkforskaren Bengt Knutsson en mycket uppmärksam utredning som ännu idag ivrigt diskuteras av de båda falangerna. I Knutssons studie (som heter *Assur eller Aram?*) hävdas att det sedan förkristen tid har funnits en "aramaisk identitet" hos en grupp, som burit på en "genetisk kärna" från de "ursprungliga araméer-stammarna". Denna

identitet har genom seklerna enligt Knutsson i första hand förvaltats av den syrisk-ortodoxa kyrkan. Knutssons argument har främst varit att de syrisk-ortodoxas språk har varit syriska, vilket hör till den arameiska språkfamiljen. Detta resonemang har kritiserats med hänvisning till det faktum att arameiska under seklerna före vår tideräknings början var ett så kallat *lingua franca*, som talades av flera etniska grupper samt att det inte finns några källor som belägger någon medvetenhet om en "aramaisk identitet" hos de syrisk-ortodoxa förrän i modern tid. Denna kritik styrker Samuel Rubensons, professor i kyrkohistoria i Lund, påstående att den arameiska identiteten som alternativ till assyrianismen endast vore att "byta en myt mot en annan".

En identitet som alla andras?

Bland flera folk i modern tid förekommer identitetsbildningar baserade på en identifikation med en historisk folkgrupp. Samtidigt som assyrianismen började implementeras bland syrier i Mellanöstern kom man från väst-europeisk sida även att "hellenisera" Grekland och dess befolkning genom att uppmärksamma den förkristna antika grekiska kulturen. På samma sätt politiserades under 1800-talet judarnas identifikation med det folk som i Gamla Testamentets tid befann sig i dagens Palestina genom sionismen (och som svar därpå kom den arabisktalande befolkningen i Palestina att identifiera sig med de filistéer som enligt Bibeln bodde på samma plats före judarna). Som en reaktion på den engelska ockupationen och olika panislamiska strävanden kom under slutet av 1800- och början av 1900-talet flera kristna kopter i Egypten att göra anspråk på att vara släktingar till de egyptier som levde i landet under faraonisk tid. Även i vårt eget land finns i en liknande önskan bland vissa grupper att se sig som efterlevare till de medeltida vikingarna.

Även om dessa identiteter måhända vilar på en vetenskapligt lös grund förtar inte detta rätten att åberopa sig på samma identitet. Sett i detta perspektiv har assyrier och syrianer minst lika stor rätt som andra folk att identifiera sig med händelser och folkslag i vår historia. I vilken mån det i längden är meningsfullt att basera sin identitet på en nationalistisk övertygelse, oavsett om det tar sig uttryck i ockupation av land, stolthet inför ett kulturellt arv eller i brinnande fotbollsintresse, får diskuteras i något annat sammanhang.